

Друга Всеукраїнська наукова конференція

**«Історія та археологія
України: сучасні
тренди досліджень»**

29 квітня 2026 року

М.Одеса

Міністерство освіти та науки України

**Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет імені К. Д.
Ушинського»**

**Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка**

**Відділ історії козацтва на півдні України Науково-дослідного
інституту козацтва при Інституті історії України НАН
України**

Одеський національний морський університет

Одеський історико-краєзнавчий музей

**ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ УКРАЇНИ:
СУЧАСНІ ТРЕНДИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірка наукових праць

Електронне наукове видання

Одеса – 2026

УДК 94(477)+903(477):(06)

Рекомендовано до друку кафедрою історії України Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 11 від 20 травня 2026 р.

Рекомендовано до друку вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Протокол №14 від 28 травня 2026 р.

Редакційна колегія:

к.і. н., доцент Сєкерська О. П. (Одеса) – *відповідальний редактор*
Лаборант кафедри історії України Нікіфорова Н. А. (Одеса) – *відповідальний секретар*
д. і. н., професор Бабенко Л. Л. (Полтава)
д. і. н. Бруяко І. В. (Одеса)
ас. Родіял Д. О. (Одеса)

Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень: збірка наукових праць / за ред. О. П. Сєкерської. Одеса, 2026. 274 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам сучасної історичної науки, які стосуються сучасних трендів досліджень історії та археології України. До неї увійшли публікації молодих вчених, аспірантів та здобувачів освіти, оприлюднені на I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень», яка відбулася **29 квітня 2026 року** у ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Видання розраховане на вчених-істориків, викладачів, студентів і усіх, хто цікавиться історією та культурою України.

Рецензенти:

д. і. н., професор Михайлуца М. І.
д. і. н., професор Діанова Н. М.

Видано за редакцією авторів-здобувачів та наукових керівників

АДМІНІСТРАТИВНІ ТА РЕПРЕСИВНІ ПРАКТИКИ
АНТИРЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ СРСР В ОДЕСЬКІЙ ЄПАРХІЇ
(1920–1939)

Генсьорський Василь с.66

ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО
РОЗВИТКУ БУДЖАКУ ЯК ПРИКОРДОННОГО РЕГІОНУ
УКРАЇНИ

Гладких Анастасія, Савченко Віктор с.72

ОБРАЗ ПЕТЛЮРИ ТА СКОРОПАДСЬКОГО У ТВОРАХ
ІСТОРИКА УКРАЇНИ ВІКТОРА САВЧЕНКА

Єременко Маргарита с.81

ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ПРОТОІЄРЕЯ АРСЕНІЯ
ЛЕБЕНДИЦЕВА

Єрмакова Валерія с.88

ДЖАЗ В ОДЕСІ: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ,
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА СУЧАСНА МОЛОДІЖНА
СЦЕНА

Жимолостнова Вероніка с.96

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСЕЛЕННЯ ЧАТАЛ-ГЮЮК

Засоба Катерина, Секерська Олена с.103

РОЛЬ БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ УНІЇ У ФОРМУВАННІ
ІСТОРИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Кондратюк Василь, Середа Олександр с.109

ТЕАТРАЛЬНЕ ЖИТТЯ ОДЕСИ В ХІХ СТ.

Кравченко Яна, Діанова Наталія с.114

НАСЛІДКИ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ АВАРІЇ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я
НАСЕЛЕННЯ ТА ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ

Мехеда Ангеліна с.120

Ангеліна Мехеда
здобувач першого рівня вищої освіти
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка

Науковий керівник: **Людмила Бабенко**, д. і. н.,
професор кафедри історії України
Полтавського національного
педагогічного університету
імені В. Г. Короленка, м. Полтава

НАСЛІДКИ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ АВАРІЇ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ ТА ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ

У статті йдеться про згубні наслідки Чорнобильської катастрофи, яка спричинила довгострокові негативні наслідки в усіх сферах життя України. Безперечно, вона стала чинником посилення протестних суспільно-політичних рухів, започаткувала створення екологічних політичних партій. Але найбільш відчутним негативним наслідком стали проблеми в галузі демографії, охорони здоров'я, народжуваності. Фактично їх вирішення лягло важким тягарем на Україну, її економічний потенціал. Акцентована увага на історичній тягlostі ліквідації наслідків в умовах незалежності України.

Ключові слова: Чорнобильська аварія, демографія, радіоактивне забруднення, здоров'я населення.

Постановка проблеми. Катастрофа на Чорнобильській атомній електростанції у квітні 1986 року розглядається як одна з найбільш масштабних техногенних трагедій ХХ століття, що справила глибокий і тривалий вплив на соціально-економічний та демографічний розвиток України. Найбільш відчутними виявилися наслідки для населення, оскільки аварія призвела до суттєвого погіршення стану здоров'я людей, зростання рівня захворюваності та негативних змін у демографічній структурі постраждалих регіонів.

Виклад основного матеріалу. Після аварії на Чорнобильській

атомній електростанції масштаби радіоактивного забруднення та його просторове поширення зумовили необхідність виокремлення спеціальної зони відчуження. Ця територія з підвищеним рівнем радіаційного фону сформувалася навколо зруйнованого енергоблока і самої станції. Упродовж тривалого часу вона залишається осередком радіаційного впливу та становить значну екологічну небезпеку, адже, охоплюючи площу близько 2,6 тис. км², продовжує бути постійним джерелом потрапляння радіонуклідів у навколишні райони.

З метою забезпечення ефективного контролю за станом забруднених територій та подальшого уточнення меж зон радіоактивного ураження впродовж 1996–2001 рр. в Україні здійснювався комплекс робіт із моніторингу радіаційної обстановки. Ці дослідження мали важливе значення для оцінки рівня безпеки населення та навколишнього середовища, а також для визначення тенденцій поступової зміни радіаційного фону. Згідно з даними Міністерства з надзвичайних ситуацій України, за допомогою авіаційних методів було обстежено понад 278 тис. км² території, що дозволило отримати узагальнену картину розподілу радіонуклідів у приземному шарі атмосфери та на поверхні ґрунту. Додатково проводилися наземні вимірювання, які охопили близько 80 тис. км² земель, віднесених до зон радіоактивного забруднення, а також суміжних територій, що зазнали вторинного впливу.

Починаючи з 1991 року, обласні структури Міністерства охорони здоров'я України систематично здійснювали дозиметричну паспортизацію населених пунктів, розташованих у межах зон забруднення. Цей процес охопив понад дві тисячі населених пунктів у дванадцяти областях країни, а результати регулярно узагальнювалися та публікувалися у спеціалізованих збірниках загальнодозиметричної паспортизації. На підставі багаторічних спостережень фахівці відзначають позитивну динаміку – щороку зменшується кількість осіб, які отримують додаткове опромінення понад 1 мЗв на рік, що свідчить про поступове зниження рівня радіаційного навантаження на населення та довкілля [1, с.125].

Отримані результати дозиметричної паспортизації дали змогу не лише оцінити масштаби радіоактивного забруднення, а й простежити його вплив на стан здоров'я населення у динаміці. Зниження рівня опромінення не означало повного усунення медичних наслідків, адже навіть відносно малі дози радіації мали віддалений ефект. Саме тому в наступні роки особлива увага приділялася аналізу показників

захворюваності серед дорослих і дітей, які проживали у зонах, що зазнали радіаційного впливу. Для більшої об'єктивності медичні служби здійснювали тривале спостереження за станом здоров'я постраждалого населення, що дало змогу виявити тенденції до зростання окремих груп патологій.

Розглянемо динаміку захворювань в проміжку 2001–2007 років. Загальна кількість зафіксованих випадків захворювань серед дорослого населення та підлітків віком 15–17 років за показниками первинного обліку зросла приблизно на 16,7%. Особливо помітним стало підвищення рівня патологій, пов'язаних із вродженими аномаліями, деформаціями та хромосомними відхиленнями – їх поширеність збільшилася майже на 59%. Значне зростання зафіксоване також у сфері захворювань серцево-судинної та ендокринної систем, порушень обміну речовин, а також патологій очей і органів травлення – на рівні від 19,6% до 28,1%. Менш виражене, але все ж відчутне підвищення спостерігалось у випадках новоутворень, хвороб дихальної, сечостатевої, кістково-м'язової системи, а також крові й кровотворних органів – від 8,6% до 16,3%. Частка захворювань нервової системи зросла на 4,5%. Водночас серед дітей до 14 років, попри певне зменшення кількості зареєстрованих випадків хвороб у цілому, чітко простежується тенденція до збільшення онкологічних патологій, які з 2001 року продемонстрували приріст майже на 9% [2, с. 85].

Зростання поширеності різноманітних захворювань серед постраждалого населення не обмежується лише медичними показниками: воно супроводжується тривалим підвищенням соціально-психологічного навантаження. Високий рівень тривоги та стресу, пов'язаних із сприйняттям радіаційної загрози, у поєднанні з економічними труднощами створює комплексну ситуацію ризику для здоров'я та добробуту населення, що проживає у зонах радіоактивного забруднення.

Рівень соціально-психологічної напруженості серед постраждалого від аварії населення залишається високим навіть через 24 роки після події. У перші роки після аварії головними причинами цього були сильне сприйняття радіаційного ризику та відсутність системного інформування населення про стан радіаційної безпеки. Нині ж основними чинниками залишаються економічні проблеми. Для більшості мешканців досліджуваних районів головною залишається фінансова складова. Хоча частка людей з доходами нижче прожиткового мінімуму значно зменшилася, близько 32,9 % населення

зон радіоактивного забруднення все ще перебуває у стані економічної нестабільності. Низький рівень заробітної плати в поєднанні з обмеженими можливостями для додаткового заробітку та високими витратами на ведення домашнього господарства сприяє посиленню соціальної напруженості. Для потерпілих сільських територій характерні всі економічні труднощі сучасного села, які додатково ускладнені так званім «чорнобильським синдромом» [3, с. 21].

Соціально-психологічні труднощі, спричинені наслідками аварії, тісно переплітаються з процесами демографічного занепаду постраждалих територій. Високий рівень емоційного виснаження, невпевненість у завтрашньому дні та хронічна економічна нестабільність призводять до того, що значна частина населення поступово залишає забруднені райони у пошуках кращих умов життя.

Руйнування поселенської мережі на радіоактивно забруднених землях стало одним із найпомітніших наслідків катастрофи. Найбільшого впливу зазнали саме сільські населені пункти, причому масштаби деградації залежать від рівня радіоактивного забруднення, правового статусу відповідної зони та демографічної ситуації, що склалася до аварії. Занепад сіл, особливо на територіях із високим рівнем радіації, є одним із ключових свідчень соціально-демографічної кризи, спричиненої Чорнобильською катастрофою. Унаслідок аварії відбулося повне обезлюднення одного міста та сотень сіл, незворотна деградація близько сімдесяти населених пунктів і кількох міських селищ, а також прискорене вимирання майже тисячі сільських поселень, що опинилися в зоні радіоактивного забруднення [4, с. 14].

Спричинені катастрофою масштабні соціально-демографічні зміни тісно пов'язані з недоліками державної системи реагування на надзвичайну ситуацію. Недостатня оперативність ухвалення управлінських рішень і неузгодженість дій різних відомств мали безпосередні наслідки не лише для організації евакуації населення, а й для медико-профілактичних заходів. Особливо це стосується питань радіаційного захисту, зокрема йодної профілактики, проведеної з помітними затримками, що значно знизило її ефективність.

Згідно з офіційними даними Міністерства охорони здоров'я СРСР, після аварії було розповсюджено близько п'яти мільйонів таблеток йоду, однак, за оцінками фахівців, фактично використано не більше ніж п'яту частину цього обсягу. Відповідно до висновків Міжнародного «Чорнобильського проекту» МАГАТЕ, рішення про застосування препаратів йодистого калію відповідало

загальноприйнятій практиці радіаційного захисту і вважалося обґрунтованим. У місті Прип'ять профілактичне йодне блокування охопило приблизно 70% мешканців, причому вже 26 квітня препарат отримали близько 60% населення. Загалом, за інформацією Міністерства охорони здоров'я України, профілактичними засобами було забезпечено близько п'яти мільйонів осіб, серед яких понад 1,6 мільйона дітей. Водночас рішення про розподіл препаратів йоду на рівні обласних органів було ухвалено лише 6 травня — уже після завершення основних викидів із реактора. Відповідну «Тимчасову інструкцію з профілактики уражень радіоактивним йодом» (№ 05-15/3) Міністерство охорони здоров'я СРСР затвердило 7 травня 1986 року і направило до МОЗ України лише 9 травня. У Російській Федерації роздача препаратів розпочалася в червні та тривала до середини серпня; йодну профілактику пройшли понад 71 тисяча осіб, серед яких 26 тисяч – діти. У Білорусі ж масове використання препаратів стабільного йоду не проводилося або здійснювалося зі значним запізненням. Відомо, що таблетки іноді отримували лише ті діти та дорослі, яких евакуювали з південних районів Гомельської області до менш забруднених територій. Ефективність проведеного йодного блокування, за результатами наукових оцінок, виявилася недостатньою. Аналіз доз опромінення щитоподібної залози показав, що профілактичні заходи проводилися неповно та із запізненням, що суттєво знизило їхню захисну дію [5, с.10].

Висновки. Отже, наслідки аварії на Чорнобильській атомній електростанції для здоров'я населення та демографічної ситуації виявилися тривалими та багатовимірними. Недостатня оперативність державного реагування, запізніле проведення йодної профілактики та обмеженість медико-профілактичних заходів призвели до підвищення ризику розвитку захворювань, зокрема онкологічних та ендокринних патологій, особливо серед дітей. Соціально-психологічний ефект катастрофи, що проявлявся у високому рівні тривожності та невпевненості в завтрашньому дні, поєднувався з економічною нестабільністю та масовим відтоком населення із забруднених територій, що спричинило знелюднення сіл і деградацію соціальної інфраструктури. Усі ці фактори свідчать про глибокий та системний вплив Чорнобильської катастрофи на демографічну структуру і стан здоров'я населення, наслідки якого залишаються актуальними навіть через десятиліття після аварії, а також про необхідність всебічного дослідження цих процесів, що вже стали історією.

Список використаних джерел

1. Барановська Н. П. Вплив Чорнобильської катастрофи на трансформаційні процеси в суспільстві. *Український історичний журнал*. 2011. № 2. С. 123–141.
2. Богуш Л. Г. Стан здоров'я населення України, постраждалого внаслідок аварії на ЧАЕС: динаміка, проблеми, перспективи вдосконалення медичного обслуговування. *Проблеми радіаційної медицини та радіобіології*. Вип. 14. Київ: ДІА, 2009. С. 85–92.
3. Прилипко В. А., Озерова Ю. Ю. Соціальна поведінка, орієнтації та здоров'я населення на радіоактивно забруднених територіях. *Демографія та соціальна економіка: наук.-екон. та сусп.-політ. журнал*. 2011. № 2(16). С. 19–30.
4. Лібанова Е. М. Чорнобильська катастрофа: 25 років потому. *Демографія та соціальна економіка: наук.-екон. та сусп.-політ. журнал*. 2011. № 2(16). С. 3–18.
5. Базика Д. А. Еволюція радіобіології та радіаційної медицини після Чорнобильської катастрофи. *Медичні наслідки аварії на Чорнобильській атомній електростанції* / за ред. О. Ф. Возіанова, В. Г. Бебешка, Д. А. Базики. Київ : ДІА, 2007. С. 7–30

*Angelina Mekheda,
scientific supervisor Liudmyla Babenko*

THE IMPACT OF THE CHERNOBYL DISASTER ON PUBLIC HEALTH AND THE DEMOGRAPHIC SITUATION

The article examines the devastating consequences of the Chernobyl disaster, which caused long-term negative effects across all spheres of life in Ukraine. Undoubtedly, it became a factor in strengthening protest socio-political movements and initiated the creation of environmental political parties. However, the most significant negative impact was observed in the fields of demography, public health, and birth rates. In fact, addressing these issues became a heavy burden on Ukraine and its economic potential. Special attention is paid to the historical continuity of efforts to eliminate the consequences under the conditions of Ukraine's independence.

Keywords: Chernobyl disaster, demography, radioactive contamination, public health.

Електронне наукове видання

Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень: збірка наукових праць / за ред. О. П. Секерської. Одеса, 2026. 274 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам історичної науки, які стосуються сучасних трендів досліджень історії та археології України. До неї увійшли дослідницькі нароби молодих вчених, аспірантів та здобувачів освіти першого – другого рівнів, які були оприлюднені на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень» 29 квітня 2026 року у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Видання розраховане на дослідників-істориків, викладачів, здобувачів освіти і усіх, хто цікавиться історією та культурою України.

Матеріали подано в авторській редакції

Макетування: Родіяд Д. О.

Дизайн обкладинки: Засоба К. І.

Одеса 2026